

Л. А. Чекмарьова
пошукувач Національної бібліотеки
України імені В.І. Вернадського
м. Київ

**ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗАСАД
ДОКУМЕНТАЛЬНИХ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ
БІБЛІОТЕК ТА АРХІВІВ В УКРАЇНІ 1998–2003 РОКАХ
І ПИТАННЯ ЇХ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Формування державних інформаційних ресурсів у сучасних установах тісно пов'язане з бібліотечною та архівною справою, оскільки створюються комплекси електронних документів, що у перспективі, після відповідної процедури архівознавчої експертизи, мають бути передані на державне архівне зберігання, а також комплекси електронних публікацій, що створюються на інших засадах, аніж у видавництвах, і будуть поповнювати фонди бібліотек.

Наприкінці ХХ ст. Україна на законодавчому рівні перейшла до інформатизації усіх сфер державної діяльності, пов'язаних із створенням нової форми документопотоку. У 1998 р. Верховна Рада України затвердила два базових закони – Закон України “Про Національну програму інформатизації”¹ та Закон України „Про Концепцію Національної програми інформатизації”², а також були прийняті Постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів, які мали забезпечити реалізацію цих документів, зокрема окреслити коло державних замовників, на яких покладалася реалізація конкретних завдань інформатизації та завдання програми на 2000–2002 рр.³

Створення інфосфери держави супроводжувалося опрацюванням в 1998–2003 рр. низки нормативно-правових актів, необхідних для реалізації завдань Національної програми інформатизації через упровадження галузевих програм та проектів інформатизації, створення ринку інформаційних продуктів та послуг, створення локальних та загальнодержавних комп'ютерних мереж, інтегрування національного інформаційного масиву у світовий інформаційний простір.

Інформатизація розглядалася як складова стратегії інтеграції

України до Європейського Союзу⁴, передбачала сприяння розвитку наукомістких цифрових технологій щодо розробки та застосування засобів інформатизації вітчизняного виробництва, забезпечення уніфікації галузевих програмних продуктів⁵, розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні⁶.

Архівна галузь відреагувала прийняттям власної програми інформатизації, створенням та затвердженням “Переліку типових документів” (Наказ Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України від 20 липня 1998 р. № 41) (тут і далі посилання на електронну базу – <http://rada.kiev.ua> – Л.Ч.), були внесені відповідні зміни до Закону України „Про Національний архівний фонд і архівні установи” (Закон України від 13 грудня 2001 р. № 2888-III).

Відповідно приймаються документи тих галузей, що пов’язані із зберіганням документів, зокрема, 15 вересня 1999 р. затверджується “Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2001 рр.” відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 1716. Порядок формування та виконання галузевої архівної програми і проекту інформатизації затверджувався Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2001 р. № 1702. Одночасно приймається Постанова Президії НАН України від 13 квітня 2001 р. № 102. “Про стан та перспективи розвитку інформаційних технологій в Україні”.

Досвід інформатизації обумовив прийняття заходів щодо створення електронної інформаційної системи “Електронний уряд”⁷. У бібліотеках та архівах починається акумуляція національних інформаційних ресурсів на електронних носіях через переведення рукописної, архівної, друкованої та іншої інформації в електронну форму і створення на їхній базі електронних бібліотек, архівів та музеїв, що передбачається Концепцією формування системи національних електронних інформаційних ресурсів, затвердженою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 травня 2003 р. № 259-р.

Запровадження безпаперової технології документообігу в усіх сферах діяльності суспільства та системи електронного діловодства здійснюється за Законом України від 22 травня 2003 р. № 851-IV “Про електронні документи та електронний документообіг” та Законом України від 22 травня 2003 р. № 852-IV “Про електронний цифровий підпис”. Удосконалення телекомунікаційного забезпе-

чення національних, галузевих і регіональних інфополісів з подальшим об'єднанням їх з міжрегіональними інформаційними каналами регулюється Законом України від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV.

Низка документів передбачає законодавче регулювання деяких аспектів захисту державних інформаційних ресурсів, зокрема, щодо ресурсів, пов'язаних з інтелектуальною власністю та в контексті загальної політики інформаційної безпеки із застосуванням кодування інформації та ідентифікації користувачів⁸.

Короткий огляд законодавчої та нормативної бази процесу законодавчого забезпечення Національної програми інформатизації свідчить про те, що вирішуються різноманітні питаннями створення електронного ресурсу, його захисту та комунікації, однак поза межами залишилося багато питань, пов'язаних із технологією взаємозв'язків між документоутворювачами і бібліотеками та архівами, яким належить збирати документи, як історичну пам'ять державної діяльності та пам'яті людства взагалі.

У центрі нашої уваги – питання забезпечення вірогідності інформації, що міститься в електронних документах як потенційних історичних джерелах, а також авторських виданнях. Створення інфосфери суспільства та формування “інформаційного ресурсу” відбувається як у межах державної складової суспільства, так і безпосередньо у недержавній сфері, де якість та достовірність інформації не можуть бути перевіреними. Водночас цей електронний документний потік також є джерелом комплектування архівних установ, що передбачається Законом про архіви та архівну справу, а також об'єктом комплектування бібліотек. З огляду на це, сьогодні практична реалізація формування електронних ресурсів у державних установах та видавництвах потребує нормативно-правового механізму для вирішення цих питань і є передумовою для створення джерельної бази майбутніх історичних досліджень.

Поява Інтернету та офіційних й неофіційних сайтів загострила питання про формальне визначення їх як інформаційного ресурсу для бібліотек та архівів і питання про поняття “юридична відповідальність за інформацію”.

Сьогодні Інтернет розглядається як засіб комунікації та електронної публікації інформації. Документи в Інтернет (зокрема, web-сайти) вважаються “електронним виданням”, а створювач сайтів – видавцем. Нині формуються електронні видавництва, в тому числі редакції журналів, окремі серії та “бібліотеки”, монографії, публікації тощо.

Інтернет забезпечив міцну альтернативу традиційним видавництвам. Електронні видання, особливо наукові, мають значні певні переваги як з боку оперативності, так і з точки зору обсягів, ілюстрування, можливостей безмежного розповсюдження у мережі Інтернет, копіювання тощо.

Разом з тим сумнівною є верифікація такої наукової інформації, якщо вона не захищена офіційно визнаною відповідальністю, не забезпечений захист авторського права від несанкціонованого копіювання та привласнення інформації, коло користувачів обмежується наявністю комп'ютера тощо. Закон України „Про інформацію” лише декларує право на доступ до інформації кожного громадянина, однак не забезпечує відповідальності за її автентичність, не визначає правила формування інформаційних ресурсів та не здійснює їхню підтримку як видавничого факту.

Інша важлива тенденція, що має бути обговорена та вирішена, – нівелювання в Інтернеті межі між архівним та бібліотечним ресурсом комплектування, розв'язання питань профілю комплектування.

Важливим питанням є авторське визначення видання як остаточного факту, вибір, з огляду на масову практику попередніх видань-препринтів, та створення недоторканого архівного примірника електронного видання у відповідних бібліотеках чи депозитаріях, оскільки наявність на сервері відповідного видавництва не гарантує його збереження як видавничого продукту та об'єкта національної бібліографії. Законодавче управління процесом – це забезпечення наукової експертизи та верифікації видання, достовірності його інформації, яке стає актуальним в умовах лавиноподібного та анархічного зростання інформації в світовій електронній мережі і послаблення можливостей керування інформацією.

¹ Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР “Про Національну програму інформатизації” (<http://rada.kiev.ua>)

² Закон України від 4 лют. 1998 р. № 75/98-ВР “Про Концепцію Національної програми інформатизації” (<http://rada.kiev.ua>)

³ Постанова Кабінету Міністрів від 22. 03.1999 р. № 431. Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 1999 – 2001 роки: Постанова Верховної Ради від 13.07.1999 р. № 914-XIV; Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 2000–2002 роки: Постанова Верховної Ради від 6.07.2000 р. № 1851-III та ін. (<http://rada.kiev.ua>)

⁴ Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського

Союзу: Указ Президента від 11 червн. 1998 р. № 615-98; Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки: Послання Президента України до Верховної Ради України від 30 квітн. 2002 р. та ін.

⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лист. 1998 р. № 1815 “Про затвердження порядку локалізації програмних продуктів (програмних засобів) для виконання національної програми інформатизації”.

⁶ Розвиток національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні передбачалися Указом Президента від 31 лип. 2000 р. № 928/2000. Про утворення міжвідомчої робочої групи з координації та контролю ходу підготовки і реалізації проекту „Україна – розвиток через Інтернет”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 серп. 2002 р. № 461-р; Про затвердження Порядку підключення до глобальних мереж передачі даних: Пост. Кабінету Міністрів України від 12 квіт. 2002 р. № 522 та ін. //Електронний ресурс <http://rada.kiev.ua>

⁷ Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. № 208. Про затвердження Порядку використання комп’ютерних програм в органах виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 р. № 1433 та ін.

⁸ Закон України від 5 лип. 1994 р. № 81/94 “Про захист інформації в автоматизованих системах”; Указ Президента від 27 квіт. 2001 р. № 285/2001 “Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 черв. 2002 р. № 321-р “Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності”.